

Raitio,

Alkelsoppi.

18 painos

U. B.

Kuudes painos puuttuu.

12

Äidinkielen Alkeisoppi.

Stupäässä kansakoulujen tarpeeksi

kirjoittanut

H. Raitio,
semin. lehtori.

☛ Kirjseen ostettavana kuuluu tähän miikonen
„Ohjeita kieliopin opetukseen.“ ☛

Sortavalassa, 1885.

Tehtjän kustannuksella.

Äidinkielen Alkeisoppi.

Etupäässä kansakoulujen tarpeeksi

kirjoittanut

H. Raitio,
semin. lehtori.

☛ Kirjseen ostettavana kuuluu tähän vihkonen
„Ohjeita Kieliopin opetukseen.“ ☛

Sortavalassa, 1885.

Tekijän kustannuksella.

Tätä kirjasta kyhättäisä on etupäässä pidetty filmällä, 1:ksi: että se tulisi sisältämään sen verran, mitä meikälaisisä kansakouluissa woi äidinkielen kielionista ennättää; 2:ksi: että se tulisi olemaan käytännöllinen, s. o. sellainen, että sen avulla woitaisiin oppilaille antaa tarpeellisimmat tiedot äidinkielestä ja samalla tehdä nämä tiedot oppilaiden pysyväiseksi omaisuudeksi ja ohjaajaksi puheessa ja kirjoituksessa. Tieteellisistä ja seikkaperäistä esittelyä, määritelmiä ja poikkeuksia on wälätetty. — Niinkuin jo ensi siwulta alkawista harjoitusesimerkeistäkin woi päättää, on tämä kirja aiwottu oppilaiden käteen annettawaksi jo ensi asteelta alkaen. Pitäen filmällä olewia oloja ja käytännöllisiä waikeuksia olemme arwelleet, että niin laajaa, monipuolista ja waikeata ainetta, kuin kelioppi on, tuskin on meidän neliosastoisisä, useimmiten waan yhden opettajan ohjattawissa kansakouluissa mahdollista monestyksellä opettaa, ellei oppilaille jo alusta alkaen ole oppikirjaa ja järjestettyä esimerkkiokeelmaa tukenansa. — Syynä siihen, että tämä kelioppi on jaettu kolmeen oppijaksoon, on ollut se mielipide, että luullaksemme useimmissä tapauksissa on waikea alottaa keliopin lukemista ensi osastolla, koska oppilaiden luku- ja kirjoitustaito silloin vielä owat siksi heikolla kannalla, ett'ei keliopin opetus woiisi sanottawia hedelmiä kanta. Helposti luullisimme kuitenkin käywän päinsä sowitzä tämän kirjan sisällus neljäänkin oppijaksoon, missä tarwe niin waatii. Oppijaksojen toisin järjestämisestä löytyy muuten ohjeita tätä kirjaa seuraawassa liitteessä.

Ensimmäinen oppijakso.

Lause ja sen pääjäsenet.

§ 1. Ihminen ajattelee. Ajatuksensa hän sanoilla ilmaisee. Sanoilla ilmaistu ajatus on **lause**.

Tässä on kuusi lausetta:

Lintu lentää ilmassa. Ruoho kasvaa maassa. Maa viheriöitsee. Kesä on tullut. Lapset iloiten leikkivät. Marjat kohta kypsyvät. — 1).

§ 2. Lauseessa puhutaan jostakin esineestä. — 2).

Lauseessa on sentähden kaksi jäsentä: **alus** ja **maine**. Alus on se jäsen, josta lauseessa puhutaan. Maine on se jäsen, jota aluksesta jotakin sanoo. — 3).

§ 3. Maine sanoo aluksesta, mitä alus tekee, millainen alus on ja mikä alus on.

Mitä sanoo maine aluksesta seuraavissa lauseissa?

Lintu lentää ilmassa. Ruohot kasvavat maassa. Lintu on iloinen. Ruohot ovat viheriäisiä. Lintu on eläin. Ruohot ovat kasvia. — 4).

§ 4. Etsi alus ja maine seuraavista lauseista!

Pekka oli pieni poika. Äiti neuvoi häntä. Pekka totteli. Sentähden tuli hän hyväksi lapseksi. Hän oli kuulainen isällensä ja äidillensä. Hän oli myös nöyrä siskoilleen. Kaikki ihmiset rakkivat Pekkaa. Viimein oppi Pekka lukemaan. Koulussa ohjasi opettaja häntä kirjoittamaankin. Nyt on hän jo kasvanut suureksi. Hän on isän ilo, hän on äidin lohdutus.

Keväällä kasvoi niityllä kaunis kukka. Sen lehdet olivat viheriäisiä. Sen sinisistä kukista levisi suloinen tuoksu. Mutta pian sen kukat varisivat. Nyt on kukkain sijaan ilmestynyt siemeniä. Siemenet putoavat maahan. Talvella ovat ne lumen alla. Keväällä paistaa päivä. Silloin taas lumikin sulaa. Silloinpa taas uusi kukka on nouseva maasta. — 5).

Äänioopin alkeet.

§ 5. Lause on kokoonpantu sanoista, sanat tavuista, tavut äänistä. — 6).

§ 6. Ääni saatetaan merkitä eli kirjoittaa. Äänten merkkejä sanotaan kirjaimiksi. — 7).

§ 7. Ääniä ja niiden merkkejä eli kirjaimia on kiellessämme 21. Ne ovat: a, b, e, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, y, ä, ö. — 8).

§ 8. Näistä ääntyvät yffinäänkin helposti seuraavat: a, e, i, o, u, y, ä, ö. Niitä kutsutaan sentähden ääntiöiksi. Muut ovat kerakkeita, jotka vaan ääntiöiden keralla ääntyvät selvästi. Mitkä kaikki ovat siis kerakkeita? — 9).

§ 9. Kun ääntiö kuuluu pitkänä, on se kirjoitettava kahdella kirjaimella. — 10).

Sanaopin alkeet.

§ 10. Kielen sanat ovat:

1:ksi: nimisanoja eli esineitten nimiä. Sellaisia ovat: pöytä, kala, lintu, poika, kello, ihminen, Mikko, Anna.

Luettele useampia nimisanoja!

2:ksi: laatusanoja, jotka sanovat esineitten laadun eli millaisia ne ovat. Esimerkiksi: hyvä, suuri, pehmeä, kova, ihana, siiven.

Luettele useampia laatusanoja!

3:ksi: **laskusanoja**. Esim. **lakki, viisi, hymmenen, kolmas, kuudes, sadas**.

Luettele useampia laskusanoja!

4:ksi: **asemosanoja**, joita käytetään nimenomaisin asemesta. Esim. **hän, se, tämä, mikä, joka, joku**.

5:ksi: **tekosanoja**, jotka ilmoittavat tekemistä. Esim. **luen, laulan, istun, hymnän, kirjoitan, autan, heitän**.

Luettele useampia tekosanoja!

6:ksi: **apusanaja**, joita käytetään edellisten apuna. Esim. **täällä, eilen, alla, ja, että, kun, oi!**

§ 11. Sano, millaisia sanoja on seuraavissa lauseissa!

Isä omistaa pienen ja sievän talon. Hän on rakentanut sen kauniin järven rannalle. Kauniita koivuja kasvaa talon ympärillä. Kolme nopeata venettä on rannassa. Niillä isä ja veljet kalastavat. Talossa on kolme huonetta. Kahta niistä kutsumme tuvaksi; kolmatta sanoo äiti kamariksi. Tuvassa isä sekä rengit tekevät talvella työtä. He tekevät rekiä, lapioita, korvoja sekä sankoja. Siellä äiti myös leipoo tuoretta ja pehmeätä leipää. Leivät kypsyvät tuvan uunissa. Pehmeä leipä on hyvää. Levittääpä äiti silloin myös voita leivän päälle. Illalla kehrää äiti lankaa. Lapset silloin lukevat pieniä kirjojansa. — Kun kesä tulee, lasketaan lampaat, lehmät ja hevoset ulos suojistaan. Isä kesällä asettaa ruskean hevosen auran eteen, jolla hän kyntää peltoa. Tämä on raskasta työtä. Me kuljemme niityillä sekä metsissä. Saamme silloin paimia kukkia ja mansikoita. — 11).

§ 12. Sana on **yhäykkö**-luvussa, kun on vaan yhdestä puhe; mutta **monikkö**-luvussa, kun on monesta puhe. — 12).

Muistutus. Apusanoilla ei ole eri lukuja.

§ 13. Laatusanalla on kolme tilaa: **alkutila, voitto-tila** ja **ylivertainen tila**. Esim. **kova, kovempi, kowin; korkea, korkeampi, korkein; suuri, suurempi, suurin**.

Näitä tilamuotoja saa laatusana silloin, kun esineitä verrataan toisiinsa. — 13).

Kissat ovat koiria viekkaammat. — 14). Repo kuitenkin on eläimistä viekkain. — Parempi on pyy pivossa, kuin kaksi kuusessa. Hyvä on lapsen lasna olla, kun on vanhempi varana. Omat maat makuisimmat, omat metsät mieluoisimmat. Ohoh kullaista kotia, armasta ison eloa! Kataja on matala pensas. Leppä on korkea puu, koivu on leppää korkeampi, honka kaikista korkein. Rauta on hyödyllisin kaikista metalleista; hopea on rautaa kalliimpaa, mutta kulta on kallein.

§ 14. **Minä, sinä, hän, me, te, he** ovat **tefijääsemoita**. Näistä ovat „minä“, „sinä“, „hän“ yksikössä, „me“, „te“, „he“ monikössä. Niitä käytetään tefosanan edellä. Ne sanovat, kuka tefemisen toimittaa. Esim. **Minä** firjoitan, **sinä** firjoitat, **hän** firjoittaa; **me** firjoitamme, **te** firjoitatte, **he** firjoittavat. — 15).

§ 15. Mutta tefosana woipi ilman tefijääsemottakin ilmaista, kuka tefemisen toimittaa. Esim. Kirjoitan, firjoitat, firjoittaa; firjoitamme, firjoitatte, firjoittavat. — 16).

§ 16. Tefosana ilmaisee myös tefemisen **ajan**. Miä on kolmenlainen: nykyinen, mennyt ja tulewa. „Kirjoitan“ esimerkiksi ilmaisee nykyistä aikaa; „firjoitin“ ilmaisee mennyttä aikaa; „olen firjoittawa“ ilmaisee tulewaa aikaa.

Pekka meni kouluun. Koulussa hän oppii. Huomenna palaa Pekka koulusta. — Kun Pekka oli mennyt kouluun, tuli Mikko kotia. Mikko oli käynyt myllyssä. Siellä oli hän jauhattanut ruukiita. — Lapsi olen laulavainen. Aina löydän avoimena äidin helman hupaisen. — Kun kevät tulee, silloin jää on sulava. — Sill'aikaa kuin te käytte marjassa, luumme me läksyjämme. Sill'aikaa kuin sinä kävit marjassa, luin minä läksyjäni. Sill'aikaa kuin he ovat käyneet marjassa, on hän lukenut läksyjänsä. — 17).

Lauseoppia.

(§§ 1, 2 ja 3 ovat ferrattawat).

§ 17. Lauseessa voi olla vielä muitakin jäseniä kuin alus ja maine.

Tarkastelkaamme ensin seuraavia lauseita:

Poika työntää kärkeä. Kissa tappoi hiiriä. Mies kaatoi puun. Veljeni ampui linnun. Kana söi jyvät. — 18).

Jokaisessa näistä lauseista on mainittu esine, johon tekeminen vaikuttaa.

Esine, johon tekeminen vaikuttaa, on **kohde**. — 19).

§ 18. Reipas poika työntää raskasta rekeä. Pieni kana söi talon jyviä. Väkevä mies kaatoi suuren puun. Jumalan pelko on viisauden alku. — 20).

Näissä lauseissa on sanoja, jotka liiemmin määräävät nimisanoja.

Sana, joka nimisanan liiemmin määrää, on **liiääntö**. — 21).

§ 19. Lauseissa on vielä **määrääjiä**, jotka ilmaisevat tekemisen paikan, ajan, laadun ja syyn.

Esimerkkejä:

Kukka kasvaa puutarhassa. Isä palaa pelloilta. Lapset poimivat marjoja niityllä. Talon emäntä menee kirkkoon. Kova tuuli puhaltaa lännestä. Kuljen miehen reessä kylän kautta. Täällä asuu rikas kauppias. Linnut rakensivat pesän tuonne.

Talvella sataa valkeata lunta. Paimenet lähtevät varhain aamulla metsään. Eilen oli kolkko ilma. Täällä on kaunis sää. Huomenna odotamme isää kotia. Linnut muuttavat talveksi pois. Tästä päivästä on viikko jouluun. Pekka on käynyt koulua monta vuotta. Kuu on kiurusta kesähän.

Nämä lapset lukevat läksynsä hyvästi. Lukkari lauloi virttä kauniisti. Armelias auttaa ilolla. Tämä leski kärsii köyhyyttensä tyytyväisesti. Rakastakaamme lähimmäistämme sydämestämme.

Matti sai palkinnon uutteruudestaan. Tyytyväinen kiittää vähästäkin. Annan sinulle leivän syödäksesi. Käki kukkuu metsässä ihmisten iloksi. Lapsi itkee nälästä. — 22).

§ 20. Sano, mitä jäseniä on seuraavissa lauseissa! — 23).

1. Tämän kylän metsässä löytyy kaunis lampi. Sen rannalla on vanha mökki. 2. Muinoin asui siinä vanha ukko. Ukolla 24) oli tytär. Tyttären mies oli kuollut. 3. Tällä ukon tyttärellä oli pieni poika. 4. Tämän nimi oli Paavo. Hän oli äidin ainoa ilo. 5. He elivät suuressa köyhyydessä. Tytär teki työtä. Sillä 25) hankkivat he elatuksensa. He olivat tyytyväisiä. 6. Ukko oli nuoruudessaan ollut sodassa. 7. Nyt hän oli hyvin vanha. Hänellä oli hyvä muisti. 8. Hän kertoi mielellään. Hän oli nuoruudessaan paljon kokenut. 9. Pieni Paavo kuunteli aina ilolla vanhuksen kertomuksia. Hän ihastui toisinaan niistä suuresti.

10. Eräänä iltana oli ukko lopettanut kertomuksensa. Paavo kysyi: Miksi lähtevät ihmiset sotaan? Siellä monta ihmistä kuolee. 11. Ukko sanoi: Ihmiset lähtevät sotaan isänmaan edestä. Isänmaassa me synnymme, kasvamme ja teemme 26) työtä. 12. Isänmaa antaa meille koulut. Niissä saamme oppia. 13. Se antaa meille kaikki tarpeemme. Viimein antaa se myös meille haudan kuusien ja koivujen alla. 14. Siksi rakastamme me tätä maata. 15. Viholliset uhkaavat isänmaata. Jokainen kunnollinen ja rehellinen mies rientää sitä auttamaan. Hän antaa henkensäkin ilolla isänmaan edestä. 16. Tätä puhetta kuunteli Paavo tarkasti. Hän nousi tuoliltaan. Hän sanoi: Minä luen ahkerasti ja teen työtä. Minä tahdon kerran hyödyttää 27) isänmaata. 17. Ukko sanoi: „Ahkeruus kovan onnen voittaa. Ahkeruus unenkin estää.“

18. Pieni Paavo piti sanansa. Nyt on hän kelpo mies.

§ 21. Lauseita voi yhdistää toisiinsa. Siten saadaan yhdistettyjä lauseita. Esim. Tuuli puhaltaa. Järvi aaltoilee. Tuuli puhaltaa, ja järvi aaltoilee. — 28).

Sana „ja“ edellisessä lauseessa on *sidesana*, koska se ikäänkuin sitoo eli liittää nuo kaksi lausetta toisiinsa. Samalaisia sidesanoja ovat myös: sekä, mutta, vaan, sentähden, että, kun, kuin, koska, sillä, jos, waikka. — 29).

§ 22. Kun yhdistettyjä lauseita kirjoitetaan, pannaan pilkku (,) eri osain välille.

Kaksoispiste (:) asetetaan kahden lauseen väliin, jos jälkimmäinen ilmaisee, mitä joku sanoi, kertoi, lausui, kysyi j. n. e. Esim. Paavo sanoi: minä luen ahkerasti. Kysymän lauseen loppuun asetetaan kysymysmerkki (?).

Toinen oppijakso.

Vänistä ja tavuista.

§ 1. Vänitöt jaetaan: koviin, pehmeisiin ja keveisiin. Kovia ääntiöitä ovat **a, o, u**; pehmeitä **ä, ö, y**; keveitä **e, i**.

§ 2. Kerakkeet ovat myös kovia, pehmeitä ja keveitä. Kovia ovat **k, t, p**; pehmeitä **g, j, d, w**; muut ovat keveitä. — 1)

§ 3. Kaksi eri ääntiötä muodostavat kaksoisääntiön, jos ne kuuluvat samaan tavuun.

Sano, mitä kaksoisääntiöitä on seuraavissa sanoissa: koulu, vuosi, vierii, suloinen, kaunis, Väinämöinen, laulaja, ikuinen. — 2)

§ 4. Tavut ovat pitkiä tai lyhyitä. Pitkä on tavu silloin, kun siinä on pitkä ääntiö tai kaksoisääntiö tai kun se loppuu kahdella kerakkeella. Kaikki muut tavut ovat lyhyitä.

Sano, mitkä tavut seuraavissa sanoissa ovat pitkiä, mitkä lyhyitä: uu=si, aa=mu, lau=laa, le=poon, koi=ra, hauk=kuu, markka, myrs=ky. — 3)

§ 5. Ääntiöllä päättyvä tavu on avonainen, kerakkeella päättyvä on suljettu.

Sano, mitkä tavut ovat avonaisia, mitkä suljettuja seuraavissa sanoissa: ai=ka, huo=ke=a, ras=tas, tun=nus=tan. — 4)

§ 6. Jos kova kerake alkaa lyhyen avonaisen tavun, **pehmenee** se, kun tavu tulee **suljetuksi**. — 5)

Sano, miten kova kerake pehmenee seuraavien sanojen viimeisessä tavussa: aurinko=n, tunki=n, kukka=lla, kirko=n, jalka=ssa, näkö=n; sata=lla, lähti=mme, silta=n, anta=mme, piirto=ksi, katto=lla; tapa=lla, salpa=ssa, warpu=ksi, lampa=s, pappi=lla. — 6)

Muista seuraavat säännöt:

K pehmenee **g:ksi**, kun sen edellä on **n**; **t** pehmenee **d:ksi**, kun sen edellä on ääntiö tai **h**.

Muutamalle pehmenevät kovat kerakkeet katoamalla tai muuttamalla jossakin pehmeäksi tai koveksi kerakkeeksi. — 7)

Muistutus. **K** ei pehmene, jos sen edellä on **t** tai **s**. **T** ja **p** eivät pehmene, jos niiden edellä on **s**. Esim. matka=n, waske=llanosta=n, piispa=n. — Sanan alussa ei kova kerake myöskään pehmene.

Sanaoppia.

§ 7. Nimi=, laatu=, lasku=, asemo= ja tekosanat **taipuvat**, s. o. saavat useampia eri **muotoja**. Esim. talo, talon, talossa, talot, taloissa; kova, kowalla, kowille; wiisi, wiidellä, wiideksi; hän, hänen, hänelle; luen, luetaan; j. n. e. — 8)

§ 8. **Nimis sanat** saavat yksikössä ja monikossa **riihteistä** eri muotoa, joita kutsutaan **sijoiksi**. — 9)

Kullakin sijalla on oma nimensä.

Taiutamme nimisanan talo sen kaitissa sijoissa sekä yksikössä että monikossa. — 10)

Yksikö:

Nimentö (mitä?):	talo
Omanto (minkä?):	talon
Ojanto (mitä?):	taloa
Ajanto (missä?):	talossa
Lähdentö (mistä?):	talosta
Menentö (mihin?):	talohon
Siwunto (millä?):	talolla
Otanto (miltä?):	talolta
Annanto (mille?):	talolle
Muutanto (mihin?):	taloksi
Kautanto (minkä kautta?):	talotse
Wajanto (mitä ilman?):	talotta
Olento (minä?):	talona
Seuranto (minkä kanssa?):	talone
Awunto (miten?):	talon

Monikko:

Nimentö (mitä?):	talot
Omanto:	talojen (taloin)
Ojanto:	taloja
Ajanto:	taloissa
Lähdentö:	taloista
Menentö:	taloihin
Siwunto:	taloilla
Otanto:	taloilta
Annanto:	taloille
Muutanto:	taloiksi
Kautanto:	taloitse
Wajanto:	taloitta
Olento:	taloina
Seuranto:	taloine
Awunto:	taloin

§ 9. Eri sijat syntyvät siten, että sanan wartaloon liitetään sijapäätteitä.

Nimisänain wartalo saadaan siten, että niiden yksikön olento-sijasta heitetään pois päätte **na**, jolloin jääpi jäljelle wartalo.

Sano, miten kuuluu wartalo nimisanoista: talo, kirkko, silmä, risti, kiwi, kansi, hewonen, awain, was-taus, hnyynys, wilkas y. m.

§ 10. Koska yllä taimutetun nimisänen wartalo kuuluu „talo“, millä päätteillä on sen eri sijat yksikössä muodostettu? — 11)

Monikon sijat muodostetaan ylimalkaan samoilla päätteillä kuin yksikönkin sijat, mutta wartalon ja päätteen väliin asetetaan n. s. monikon **i**. Esim. talo=i=ssa.

§ 11. Nimisanoja taimuttaessa muista vielä seuraawat objekit:

1) Jos janan wartalosja ei ole ainoatakaan kowaa ääntiötä (a, o, u), loppuwat päätteet silloin ä:llä, eikä a:lla. Esim. filmä:stä, pää:stä, kiwellä (ei: filmä:stä, pää:sta, kiwella).

2) Yksikön nimennöllä ei ole mitään päätettä. Muutamissa sanoissa wartalo siinä kuitenkin lyhenee tai muulla tavalla muuttuu. Esim. kanfi (wart. kante); awain (wart. awaime).

3) Dfantosijassa on toisilla päätteenä a, toisilla ta. Esim. maata, kirko-a.

4) Menentöfijan päätte on h—u; h:n jälkeen asetetaan se ääntiö, joka on h:n edellä. Esim. maa-han, talo-hon. Tästä päätteestä voi kuitenkin h kadota. Esim. talohon = taloon.

5) Monikon nimennön päätteenä on ainoastaan t.

6) Monikon omanto muodostetaan useimmista sanoista sekä monikon i:n kanssa että ilman sitä. Edellisessä tapauksessa on sillä päätteellä milloin ien, milloin iden (itten). Jälkimmäisessä tapauksessa on sen päätteellä milloin ten, milloin en (in). Esim. kylten, kyläin; oraiden, oraitten, orasten.

7) Monikon i:n edellä muuttuu wartalon viimeinen ääntiö useimmissa sanoissa monella tavalla.

8) Kahden ääntiön välissä muuttuu i j:ksi. — 12)

§ 12. Taimuta kaikissa yksikön ja monikon sijoissa seuraavat nimisanat: maa, suu, pelto, lato, kehto, pata, koti, renki, kanfi, lahti, lapsi, ihminen, vastaus, kirwes. — 13)

§ 13. Laatusanat taipuvat eri tiloisiaan niinkuin nimisanatkin. Esim.

Yksikkö.

Alkutila.	Voittotila.	Ylivertainen tila.
Nim. matala	matalampi	matalin
Om. matalan	matalamman	matalimman
Dj. matalaa	matalampaa	matalimpaa l.
		matalinta
Alj. matalassa	matalammassa	matalimmassa
Lähd. matalasta	matalammasta	matalimmasta

Mfutifa.

Men. matalahan
 Siv. matalalla
 Dt. matalalta
 Ann. matalalle
 Muut. matalaksi
 Raut. (matalatse)
 Waj. matalatta
 Ol. matalana
 Seur. matalane
 Wv. matalan

Voittotila.

matalampahan
 matalammalla
 matalammalta
 matalammalle
 matalammaksi
 (matalammatse)
 matalammatta
 matalampana
 matalampane
 matalamman

Ylivert. tila.

matalimpahan
 matalimmalla
 matalimmalta
 matalimmalle
 matalimmaksi
 (matalimmatse)
 matalimmatta
 matalimpana
 matalimpane
 matalimman

Monikko.

Nim. matalat
 Om. matalien l.
 matalain

Dj. matalia
 Wj. matalissa
 Lähd. matalista
 Men. matalihin
 Siv. matalilla
 Dt. matalilta
 Ann. matalille
 Muut. mataliksi
 Raut. (matalitse)
 Waj. matalitta
 Ol. matalina
 Seur. mataline
 Wv. matalin

matalammat
 matalampien l.
 matalampain

matalampia
 matalammissa
 matalammista
 matalampihin
 matalammilla
 matalammilta
 matalammille
 matalammiksi
 (matalammitse)
 matalammitta
 matalampina
 matalampine
 matalammin

matalimmat
 matalimpien l. ma
 talimpain l. mata-
 linten
 matalimpia
 matalimmissa
 matalimmista
 matalimpihin
 matalimmilla
 matalimmilta
 matalimmille
 matalimmiksi
 (matalimmitse)
 matalimmitta
 matalimpina
 matalimpine
 matalimmin —14)

§ 14. Muista laatusanoja taiwuttaesfasi seuraawat
ohjeet!

1) Woittotilan nimentö saadaan, kun alkutilan wartaloon liitetään pääte **mpi**. Woittotilan wartalo saadaan, kun alkutilan wartaloon liitetään pääte **mpa**.

2) Yliwertaisen tilan nimentö saadaan, kun alkutilan wartaloon liitetään pääte **in**. Yliwertaisen tilan wartalo saadaan, kun alkutilan wartaloon liitetään pääte **impa**. — 15).

§ 15. Taiwuta wielä kaitisja tiloissa ja sijoissa laatusanat kowa, kehno, pieni, rakas. — 16).

§ 16. Laskusanat owat **suoria**, jotka vastaawat kysymykseen: kuinka monta? ja **järjestysanoja**, jotka vastaawat kysymykseen: kuinka mones?

Suoria laskusanoja owat esim. kaksi, wiisi, kymmenen, kuusitoista.

Järjestysanoja owat: toinen, wiides, kymmenes, kuudestoista. — 17).

§ 17. Laskusanat taipuwat niinkuin nimisanatkin.

Taiwuta kaitisja sijoissa laskusanat: neljä, kuusi, sata; neljäs, kuudes, sadas.

§ 18. **Usemojanat** owat:

1) **Tekijäasemot**: minä, sinä, hän; me, te, he.

2) **Osoitusasemot**: tämä, tuo, se; nämä, nuo, ne.

3) **Kysywäiset**: kuka? mikä? ken? kumpi?

4) **Takakohtaiset**: joka, jompi.

5) **Itsekohmainen**: itse.

6) **Epämääräiset**: jokin, joku, jompikumpi, kumpikin, kufin, minin, kukaan, mitään, kenkään.

7) **Liiteasemot**: =ni, =si, =nsa; =mme, =nne, =nsa, jotka liitetään toisten sanain jälkeen ja merkitsewät omistajaa.

Liiteasemo =ni sanoo omistajaksi yksikön 1:sen tekijän, =si yksikön 2:sen tekijän, =nsa yksikön 3:nnen tekijän; =mme

monikon 1:sen tekijän, =ne monikon 2:sen tekijän ja =nsa monikon 3:nnen tekijän.

Esim. kirjani, kirjamme, kirjanne; talossafi, talossamme, talossanne. — 18).

§ 19. Usemman sanat taipuvat samoin kuin nimisanat.

Taiwuta esimerkiksi: minä, te, tämä, se, mikä, ken, joka, joku. — 19).

Tekosanan taiwutus.

§ 20. Kun teko sana ilmaisee, kuka tekemisen toimittaa, sanotaan sen olewan **tekijällisessä lajissa**. Mutta teko sana ei aina ilmaise, kuka tekemisen toimittaa. Silloin sanotaan sen olewan **tekijättömässä lajissa**.

Sano, missä lajissa ovat teko sanat seuraavissa lauseissa!

Me poimimme marjoja. Marjoja poimitaan. Äiti on neuvonut lastansa. Koulussa on lapsia myös neuvottu. Kun te olitte puut hakanneet, panitte te ne pinohon. Kun puut oli hakattu, pantiin ne pinohon. — 20).

§ 21. Jokaisessa ajassa (nykyisessä, menneessä ja tulewassa) saattaa tekemisen ajatella kestäväksi tai päättyneeksi. Siitä syystä muodostetaan teko sanasta useampia eri aikamuotoja. Esim.

Lausun (**lähiaika**, joka ilmaisee kestävästä tekemisestä nykyisessä ajassa).

Lausuin (**entinen lähiaika**, joka ilmaisee kestävästä tekemisestä menneessä ajassa).

Olen lausunut (**ohiaika**, joka ilmaisee päättynyttä tekemisestä nykyisessä ajassa).

Olin lausunut (**entinen ohiaika**, joka ilmaisee päättynyttä tekemisestä menneessä ajassa).

Lausun eli olen lausuva (**tuloaika**, joka ilmaisee kestävästä tekemisestä tulewassa ajassa). — 21)

§ 22. Vielä voi tefosana ilmaista tefemisen todelliseksi, mahdolliseksi, jollakin ehdolla mahdolliseksi, toivotuksi ja käsketyksi. Sitä warten saa tefosana eri tapamuotoja. Esim.

Lausun (suoratapa, joka ilmaisee tefemisen todelliseksi).

Lausunen (myöntötapa, joka ilmaisee tefemisen mahdolliseksi).

Lausuisin (ehtotapa, joka ilmaisee tefemisen jollakin ehdolla mahdolliseksi).

Lausukoon (toivotapa, joka ilmaisee tefemisen toivotuksi).

Lausu (käskytapa, joka ilmaisee tefemisen käsketyksi.)

— 22)

§ 23. Tefosanalla on sellaisiakin muotoja, jotka ainoastaan nimittävät tefemisen ja ovat siis nimisanain tapaisia. Niitä sanotaan nimitusmuotoiksi.

Sellainen on esim. lausuminen.

Vielä on tefosanalla laatusanain tapaisia muotoja. Niitä sanotaan laatusmuotoiksi.

Sellaisia ovat lausutua, lausunut.

§ 24. Tawutamme tefosanan lausun sen kaikissa eri muodoissa, ensin tekijällisessä, sitten tekijättömässä lajissa. — 23)

A. Tekijällinen laji.

I. Suoratapa.

Lähiaika.		Entinen lähiaika.	
Pöf.	1 lausun	Pöf.	1 lausuin
	2 lausut		2 lausuit
	3 lausuu		3 lausui
Mon.	1 lausomme	Mon.	1 lausuiimme
	2 lausutte		2 lausuite
	3 lausuvat		3 lausuiwat

Ohiaika.

Yks.	1 olen lausunut
	2 olet lausunut
	3 on lausunut
Mon.	1 olemme lausuneet
	2 olette lausuneet
	3 ovat lausuneet

Entinen ohiaika.

Yks.	1 olin lausunut
	2 olit lausunut
	3 oli lausunut
Mon.	1 olimme lausuneet
	2 olitte lausuneet
	3 olivat lausuneet

Tulo-aika.

Tämä aika kuuluu samoin kuin lähi-aika (lausun, lausut j. n. e.) Tuloaikana käytetään myös seuraavia muotoja:

olen lausuva
olet lausuva
j. n. e.

tulen lausumaan
tulet lausumaan
j. n. e.

2. Myöntötapa.**Lähiaika.**

Yks.	1 lausunen
	2 lausunet
	3 lausunee
Mon.	1 lausunemme
	2 lausunette
	3 lausunevat

Ohiaika.

Yks.	1 lienen lausunut
	2 lienet lausunut
	3 lienee lausunut
Mon.	1 lienemme lausuneet
	2 lienette lausuneet
	3 lienevät lausuneet

3. Ehtotapa.**Lähiaika.**

Yks.	1 lauisin
	2 lauisit
	3 lauisi
Mon.	1 lauisimme
	2 lauisitte
	3 lauisivat

Entinen ohiaika.

Yks.	1 olisin lausunut
	2 olisit lausunut
	3 olisi lausunut
Mon.	1 olisimme lausuneet
	2 olisitte lausuneet
	3 olisivat lausuneet

4. Toivotapa.

Lähiaika.

Yks.	1	---
	2	lausu'os
	3	lausukohon(-koon)
Mon.	1	---
	2	---
	3	lausukohot(-koot)

Ensimmäinen nimitapa.

Osanto:	lausua'
Muntanto:	lausuakse -ni, -si j. n. e.

Kolmas nimitapa.

Yksifkö:	
Nimentö:	lausuma
Omanto:	lausuman
Osanto:	lausumaa
Ujuntto:	lausumassa J. n. e.

Neljäs nimitapa.

Yksifkö:	
Nimentö:	lausuminen
Omanto:	lausumisen
Osanto:	lausumista
Ujuntto:	lausumisessa J. n. e.

Ensimmäinen laatutapa.

Yksifkö:	
Nimentö:	lausuva
Omanto:	lausuvan
Osanto:	lausuvaa
Ujuntto:	lausuvassa J. n. e.

5. Käskyttapa.

Lähiaika.

Yks.	1	---
	2	lausu'
	3	---
Mon.	1	lausukahamme(-kaamme)
	2	lausukahatte(-kaatte)
	3	---

Toinen nimitapa.

Ujuntto:	lausuessa
Muntto:	lausuen

Monifkö:

Nim.	lausumat
Om.	lausumien(-main)
Os.	lausumia
Uj.	lausumissa J. n. e.

Monifkö:

Nim.	lausumiset
Om.	lausumisien(-misten)
Os.	lausumisia
Uj.	lausumisissa J. n. e.

Monifkö:

Nim.	lausuvat
Om.	lausuvien(-vain)
Os.	lausuvia
Uj.	lausuvissa J. n. e.

Toinen laatusatapa.

Niskiffö:

Nimentö: lausunut
 Omanto: lausuneen
 Ofanto: lausunutta
 Ofunto: lausuneessa
 J. n. e.

Monikko:

Nim. lausuneet
 Om. lausuneiden(-neitten)
 Of. lausuneita
 Of. lausuneissa
 J. n. e.

B. Tekijätön laji.

1. Suoratapa.

Lähiaika: lausutahan (-taan)
 Ent. lähiaika: lausuttihin (-tiin)
 Ohiaika: on lausuttu.
 Ent. ohiaika: oli lausuttu

2. Myöntötapa.

Lähiaika: lausuttanehen (-neen)
 Ohiaika: lienee lausuttu

3. Ohtotapa.

Lähiaika: lausuttaisihin (-siin)
 Ent. ohiaika: olisi lausuttu

4. Toivotapa.

Lähiaika: lausuttakohon
 Käskytapaa ja ensimmäistä nimitapaa ei käytetä.

Toinen nimitapa.

Ofunto: lausuttaessa

Kolmas nimitapa.

Omanto: lausuttaman.

Neljättä nimitapaa ei käytetä.

Ensimmäinen laatusatapa.

Niskiffö:

Nimentö: lausuttava
 Omanto: lausuttavan
 Ofanto: lausuttavaa
 Ofunto: lausuttavassa
 j. n. e.

Monikko:

Nim. lausuttavat
 Om. lausuttavien (-vain)
 Of. lausuttavia
 Of. lausuttavissa
 j. n. e.

Toinen laatutapa.

Yksikkö:

Nimentö: lausuttu
Omanto: lausutun
Osanto: lausuttua
Mjunto: lausutussa
 j. n. e.

Monikko:

Nim. lausutut
Om. lausuttujen (-ttuin,
 -tuiden)
Os. lausuttuja (-tuita)
Mj. lausutuissa
 j. n. e.

§ 25. Tekosanan **wartalo** saadaan, kun tekijällisen lajin suoratawan lähiajan monikon 3:nnesta tekijästä heitetään pois pääte **wat (wät)**. Tekosanasta „lausun“ kuuluu siis **wartalo lausu**.

Miten kuuluu **wartalo** tekosanoista: toivon, heitän, kirjoitan, lähden, annan, tunnen, ongin, kuljen, näen, vastaan?

§ 26. Tekosanoja **taiwutettaisja tekijällisesjä** lajissa on muistettava seuraawat ohjeet: — 24).

1) Yks. 1 tekijällä on pääte **-n**, 2:lla **t**, 3:lla ei ole mitään päätetä; monikon 1 tekijällä on pääte **-mme**, 2:lla **-tte** ja 3:lla **-wat (=wät)**.

Muist. Suora- ja myöntötawan lähiajassa pitenee loppuääntiö yksikön 3:nnessä tekijässä.

2) Suoratawan ent. lähiajassa liitetään **wartaloon** ensin entisen lähiajan merkki **i**, sitten tekijäpäätteet. Esim. **lausu-i-n**.

3) Suoratawan ohiaika, entinen ohiaika, myöntötawan ohiaika ja ehtotawan entinen ohiaika owat yhdistettyjä aikamuotoja. Niissä on nimittäin ensimmäisenä osana joku muoto **aputekosanaa olen tai lienen**. Toisen osan muodostaa **taiwutettawan tekosanan toisen laatutawan nimentö** („lausunut“).

4) Myöntötawan lähiajassa liitetään **wartaloon** ensin myöntötawan merkki **ne**. Esim. **lausu-ne-n**.

5) Toivotawassa liitetään **wartaloon** ensin toivotawan merkki **-to (-tö)**. Yks. 2:lla tek:llä on pääte **-s** ja 3:nnessä **-h-n**; monikon 3:nnessä tek:llä on pääte **-h-t**; **h:n** jälkeen asetetaan se ääntiö, joka on **h:n** edellä; **h** woi kadota pois. Esim. **lausu-to-hon**; **lausu-to-hot**.

6) Käskytawan toisesja tekijäsä on päätteenä ainoastaan **hengähdyš** ('). Monikon 1:sä ja 2:sä tekijäsä liitetään wartaloon ensin käskytawan merkki **-ta** (**-tä**) ja sitten tekijäpäätteet **-h-nme** ja **-h-tte**. Esim. lausu', lausu-**ta-hamme**, lausu-**ta-hatte**.

7) Ensimmäisen nimitawan merkki on **-ta** (**-tä**), josta **t** katoaa pois kahden lyhyen ääntiön välissä. Osantofijalla on päätteenä **hengähdyš**, muutantofijalla **-kse** ynnä siihen liitetty liiteasemo. Esim. lausu-**a'** (lausu-**ta'**); lausu-**a-kkeui** **-kkesi** j. n. e. (lausu-**ta-kke-ni**); saa-**da-kke-ni** (saa-**ta-kke-ni**).

8) Toisen nimitawan merkki on **-te**, josta **t** katoaa pois kahden lyhyen ääntiön välissä. Esim. lausu-**e-sä** (lausu-**te-sä**); saa-**de-sä** (saa-**te-sä**).

9) Kolmannen nimitawan merkki on **-ma**, neljännen **-mise** (yfs. nim. **-minen**).

10) Ensimmäisen laatutawan merkki on **wa** (**wä**); toisen laatutawan merkki on **-nehe** (**-nee**), yfsikön nimennösä ja osannosä **-nut** (**-nyht**). Esim. lausu-**wa**; lausunut, lausu-**nehe-sä**.

§ 27. Tekofanoja taiwutettaisja **tekijättömässä** lajisja on muistettava seuraawat ohjeet:

1) Tekijättömällä lajilla on **oma wartalonsa**, josta sen kaikki eri muodot muodostetaan. Tämä wartalo saadaan siten, että **tekofanan** wartaloon liitetään päätte **-ta** (**-tä**), jolloin **t** kahden lyhyen ääntiön välissä ferrotaan. Esim. lausutta (lausu-**ta**); toiwotta (toiw-**ta**); anetta (anta-**ta**, anta-**tta**, anna-**tta**, anne-**tta**); kuljetta (kulfe-**ta**, kulfe-**tta**, kulje-**tta**); poimitta; firjoitetta; luetta. — 25)

2) Tekijättömän lajin wartaloon liitetään samat tapa- ja aika-muotojen merkit, kuin tekijällisesjäin lajisja.

Muist. Toisen laatutawan merkki on **n**.

3) Tekijäpäätteiden sijassa on tässä lajisja yleinen päätte **-h-n**.

4) Suoratawan lähiajassa pehmenee aina tekijättömän wartalon viimeinen **t**. Sanotaan siis: lausutahan (ei: lausuttahan); heitetähän (ei: heitettähän); tuodahan (ei: tuotahan); syödähän (ei: syötähän).

§ 28. Taiwuta kaikisja muodoisja seuraawat tekofanat: **saan**, **tuon**, **tahdon**, **ryhdyn**, **annan**, **luotan**, **lähden**, **luen**, **tungen**. — 26)

Lauseoppia.

§ 29. Yhdistetyssä lauseessa ovat eri lauseet milloin päälauseita, milloin sivulauseita.

Päälause on täydellinen ajatus ja sen voi jo yksinäänkin ymmärtää.

Sivulause on toisen lauseen jäsenen sijassa eikä sitä voi yksinään ymmärtää.

Jokaisessa yhdistetyssä lauseessa on ainakin yksi päälause. Mutta voi niitä olla useampiaakin. — 27).

Esimerkkejä:

Päivä päättyy, ja työmies käy levolle. Kun päivä päättyy, käy työmies levolle. Koiran ja kissan otti ihminen taloonsa, mutta hiiri tuli kutsumatta. Jumala tietää kaikki; siksi hän tuntee meidän sisimmät ajatuksemmekin. Koska Jumala tietää kaikki, tuntee hän meidän sisimmät ajatuksemmekin. Kun päivä päättyy, käy työmies levolle, ja aamun aurinko näkee hänet jälleen työssä. — 28).

§ 30. Päälauseita yhdistetään toisiinsa sidosanoilla: ja, sekä, sekä — että, -kä, mutta, vaan, tahi, taikka, eli, wai, joko — tahi, sentähden, siksi.

Esimerkkejä:

Päivä päättyy, ja työmies käy levolle. Ojat kuivuivat, sekä joet juoksivat verkalleen. Sekä poika luki, että tyttö lauloi. Poika ei lukenut, eikä tyttöäkään laulanut. Ilma on kylmä, mutta järvi ei ole vielä jäässä. Tyttö ei lukenut, vaan hän lauloi. Soudamme veneellä tahi menemme maata myöten. Järvi lainehtii eli aaltoilee. Joko luemme tahi leikimme. Oletko kuullut tätä kertomusta, vai kerronko sen sinulle? Poika tahtoi oppia; sentähden meni hän kouluun. — 29). Ilma on lämmin; siksi lumi sulaa. — 30).

Yhdistä seuraavista päälauseista aina kaksi yhdistetyksi lauseeksi edellä mainittujen sidosanojen kautta: — 31).

Kylväjä kylvää siemenen — Jumala kasvun antaa. En ole aanut häneltä kirjettä — en ole hänestä muutenkaan kuullut. —

niityt viheriöitsevät — lehti puhkeaa puuhun. Älkäämme kuluttako nuoruuttamme turhuuteen — käyttäkäämme se hyvin! Hän luki — ei osannut. Kuuletko — puhunko kovemmin? — lähdemme kylään — olemme kotona. Olemme tehneet työtä — olemmekin terveet.

Muistutus. Usein liitetään päälauseita toisiinsa ilman sidosanatafin. Silloin erotetaan ne toisistansa puolipisteellä (;). Puolipistettä käytetään myös silloin, kun jälkimmäinen lause alkaa sidosanoilla „sentähden“, „siksi.“

§ 31. **Sivulauseet** ovat aluksen, kohteen, lisäämisen sekä määrääjän sijassa.

Muikelliset sivulauseet alkavat tavallisesti sidosanalla että tai kysymällä sanalla.

Esimerkkejä: — 32).

Muistui mieleeni, että kesä on tulossa. Luonnollista on, että koettamme lukea ahkerasti. Epävarmaa on, mikä hänen mielensä muutti. Ei ole tiedossamme, milloin hän tulee takaisin.

Muuta seuraavissa lauseissa alus sivulauseeksi: — 33).

Isän kuolema suretti lapsia (= Lapsia suretti, että isä kuoli). Vanhemmille on lasten siveys ja ahkeruus iloksi. Kuoleman kohtaaminen on tietämätön. Elämämme loppuminen on varma.

Kohteelliset sivulauseet alkavat sidosanalla että tai kysymällä sanalla.

Esimerkkejä:

Minä muistin, että kesä on tulossa. Lapset vakuuttivat, että koettavat lukea ahkerasti. Emme tiedä, mikä muutti hänen mielensä. Sano, missä äiti on! Äiti sanoi pojallensa: ole ahkera ja siivo koulussa.

Muuta kohde sivulauseeksi.

Lupauksesi on sinun täyttämisen (= Sinun on täyttämisen, mitä olet luvannut). Tämän asian laadun voit kyllä ymmärtää. Lausu hänelle minun tyytyväisyyteni. Sairas toivoo pikaista paranemista lusa. Jumalan sanasta tiedämme Jumalan tahdon.

Lisäännölliset sivulauseet alkavat tavallisesti takakohtaisella asemosanalla joka.

Esimerkkejä:

Tunnen miehen, jolla on viisi lasta. Vene, joka on pohjasta rikki, uppoaa. Lapset, jotka lukevat ahkerasti, edistyvät.

Muuta lisäjäntö siwulauseeksi:

Merellä kulkevalla laivalla on monta vaaraa tarjona (= Laivalla, joka kulkee j. n. e.). Kertomastasi tapauksesta älä virka muille! Ahkerasti työtä tekevää ihmistä kaikki kunnioittavat. Varjossa kasvaneet hedelmät ovat harvoin maukkaita. Tiheäoksaiseen puuhun pesivät linnut mielellään.

Paikka määrääviä siwulauseita:

Viljavainiot lainehtivat siinä, missä ennen esi-isämme taistelivat. Siitä ylitse mennään, mistä aita on matalin.

Siitä paikka määräävä siwulause seuraaviin päälauseisiin:

Pietarin kaupunki on siinä —. Siellä on varjoa —. — siitä et voi niittääkään. — siellä vallitsee epäjärjestys.

Aifaa määräävät siwulauseet alkavat tavallisesti sideojanoilla: kun, kunnes, koska, ennenkuin, sittenkuin, niin pian kuin, niin kauan kuin.

Esimerkkejä:

Kun päivä päättyy, käy työmies levolle. Olkaamme täällä, kunnes sade taukoo. Tule, joulukuusi, koska joudut! Riennä majaan, ennenkuin sade tulee. Sittenkuin lumi oli sulanut, alkoi maa vihannoida. Niin pian kuin olen työni lopettanut, tulen luoksesi. Niin kauan kuin hän on vieraana, hoidan häntä.

Siitä seuraaviin päälauseisiin aifaa määräävä siwulause:

Ennen kurki kuolee —. Lehdet putoavat puista —. — palaavat muuttolinnut tänne. Luen läksyjäni siksi —.

Muuta ajanmääräjä siwulauseeksi:

Lukukauden lopulla pääsevät oppilaat kotiinsa. Hyvän sään aikana tehkäämme työtä. Ennen Amerikan löytöä tunnettiin vaan kolme maanosaa. Amerikan löydön jälkeen tunnettiin neljä maanosaa. Kansainpakanuuden aikana on heidän keskuudessaan vallinnut paljon julmuutta.

Laatua määräävät siwulauseet alkawat tavallisesti sideojanoilla: kuin, niinkuin, miten, niin että.

Esimerkkejä:

Kuusi on korkeampi, kuin koivu (on). Käytä itsesi niin, kuin sinua on käsketty! Pekka luki niin ahkerasti, että hän viimein tuli oppineeksi. Miten luemme, siten taidamme.

Siitä seuraaviin päälauseihin laatua määräävä siwulause.

Lukkari veisasi virren niin —. Sinä puhut niin —. Hevonen on suurempi —. Tuuli puhaltaa niin —.

Muuta laadunmäärääjä siwulauseeksi:

Teen tahtosi mukaan. Ansiosi mukaan saat sinä palkkasi. Matti on Pekkaa pitempi. Elä varojasi säästäen.

Syytä määräävät siwulauseet alkawat tavallisesti sideojanoilla: että, koska, kun, sillä, jos, vaikka.

Esimerkkejä:

Kunnioita vanhempiasi, että sinulle hyvin kävisi! Tehkäämme nyt työtä, koska nyt on työn aika! Vesi jäätyy, sillä ilma on kylmä. Jos sinulta kysytään, tulee sinun vastata. Jumala on kaikkialla läsnä, vaikka emme häntä näekään.

Siitä seuraaviin päälauseihin syytä määräävä siwulause:

Virrat paisuvat keväällä —. Isä tekee työtä —. Pääskynen lentää nopeasti —. Juho ei oppinut koulussa —. Kyllä saat työstäsi palkan —. Arvon mekin ansaitsemme Suomen maassa suuressa —.

Muuta syyntmäärääjä siwulauseeksi.

Keveytensä vuoksi pysyvät pilvet ylhäällä. Älä tule itserakkaaksi ihmisten kiitoksesta! Lapsi itki koti-ikävästä. Ei vilja kasva kylvämättä. Palkkattakin teki hän työtä.

Kolmas oppijakso.

§ 1. Barfinaisia kaksoisääntiöitä ovat **uo, yö, ie**. Nimitään epäperäisiä ovat kaksoisääntiöt: au, ou, eu, iu — äy, öy — ai, oi, ui, äi, öi, yi, ei.

§ 2. **Nimisanat** ovat: a) **Perussanoja**, jotka ovat ulkonaisilla aistimilla huomattavien esineiden nimiä. Esim. tafo, koira, kaupunki, metsä, lumi, Suomi, Helsinki, Mikko, Anna.

Muist. „Suomi“, „Helsinki“, „Mikko“, „Anna“ ynnä muut samanlaatuiset ovat **erisnimiä**, s. o. nimiä, joilla yksittäiset esineet erotetaan muista samallaisista esineistä. Erisnimet kirjoitetaan aina **isoilla** alkukirjaimilla.

b) **Ujatussanoja**, jotka ovat ulkonaisilla aistimilla huomaamattomien esineiden nimiä. Esim. hyvynys, totuus, mieli, tahto, lepo, kunnioitus. — 1)

§ 3. **Telojanat** ovat

a) **Kohteellisia**, jotka saavat kohteen. Esim. Heitän (fiwen). Kaadat (puun). Syömme (kalaa).

b) **Kohteettomia**, jotka eivät saa kohdetta. Esim. Nousen. Istut. Nuffuu. Suohewat.

c) **Itsekohvaisia**, joilla lausuttu tekeminen vaikuttaa itse tekijään. Esim. Heittändyn (= heitän itseni). Antaudut (= annat itseä). Pistihe (= pisti itsensä). — 2)

§ 4. **Wartalon** viimeistä tavua sanotaan **sidetawuksi**. Sen kerake on **sidekerake** ja sen ääntiö **sideaäntiö**.

Nimisanain taiwutus.

a) sidetawun muuokfista. — 3)

§ 5. **Monikon i:n edellä** tapahtuu seuraavia muuokfia: Pitkä sideaäntiö lyhenee. Esim. puissa (ei: puuisa); maille (ei: maaille). — 4)

Barfinaisista kaksoisääntiöistä (uo, yö, ie) katoaa edellisen ääntiö. Esim. soita (ei: suoita); öillä (ei: yöillä).

Muista kaksoisääntiöistä katoaa jälkimmäinen. Esim. woilla (ei: wotilla).

Sideääntiö a muutamisja sanoisja katoaa, muutamisja taas muuttuu o:ffi. Esim. nuorisja (ei: nuoraisja): kauroilja (ei: kaurailja); afoita (ei: afoita); wafikoille (ei: wafikoille); sanomisja (ei: sanomaisja).

Sideääntiö ä useimamisja sanoisja katoaa; muutamisja monitawuisisja muuttuu se ö:ffi. Esim. filmistä (ei: filmäistä); nyppylöitä (ei: nyppyläitä).

Sideääntiö i joko katoaa tai muuttuu e:ffi. Esim. ristisjä eli ristisjä (ei: ristisjä).

Sideääntiö e katoaa. Esim. koskina (ei: koskeina); awaimien (ei: awaimelen).

Muist. Siderake t silloin monikon t:n edellä muuttuu t:ffi. Esim. wesiinä (ei: wesiinä).

§ 6. Jos kaksitawuinen wartalo päättyy e:llä, muuttuu e yksikön nimennösfä t:ffi. Siten saadaan esim. wartalosta owe yff. nimentö owi; wartalosta koske yff. nim. koski. — 5)

Jos monitawuinen wartalo päättyy e:llä, katoaa e yksikön nimennösfä. Siten saadaan esim. wartalosta paimene yff. nim. paimen; wartalosta: petkele yff. nim.: petkel. — 5)

Muistutus. Kun e tällä tawalla yff. nimennösfä joko muuttuu t:ffi tai katoaa, täytyy sen edellä olewan t:n muuttua ö:ffi ja m:n u:ffi. Kahdesta loppukerakkeesta katoaa tawallisesti edellinen (suomalainen sana näet ei saa päättyä kahdella kerakkeella). Siten saadaan wartalosta kante yff. nimennösfä kansi (ei: kanti); wartalosta wete yff. nim. wesi; wartalosta hywyhte yff. nim. hywyys (ei: hywynt); wartalosta awaime yff. nim. awain; wartalosta wastaukse nim. wastaus.

2 Muist. Sidetawu se, jos sen edellä käy ääntiö, muuttuu yff. nimennösfä tawuffi nen. Esim. ihmise, ihminen; ylhäise, ylhäinen. — 5)

§ 7. Päätetawujen edellä, jotka alkawat t:llä, katoaa sideääntiö e kaikista monitawuisista ja useista kaksitawuisistakin sanoista. Esim. awainta (ei: awaimeta); awainten (ei: awaimeten); ihmistä (ei: ihmistä); lasta (ei: lapseta).

1 Muist. Jos tawu tulisi päättymään kahdella kerakkeella, katoaa silloinkin niistä edellinen. Sanotaan siis: wastausa (ei: wastauksta); lasten (ei: lasten).

2 Muist. Sideääntiön kadottua muuttuu m t:n edellä u:ffi. Sanotaan siis: awainta (ei: awaimta); sydänten (ei: sydänten). — 6)

b) Muutamista päätteistä.

§ 8. Dfantosijan warsinaisena päätteenä on **ta** (tä), mutta kahden lyhyen ääntiön välissä katoaa siitä **t**. Esim. kirkkoa (ei: kirkkota); filmiä (ei: filmitä).

1 Muist. Jos kaksoisääntiö on syntynyt wartalon lyhyestä fideääntiöstä ja monikon i:stä, pidetään sitä lyhyenä, ja sellaisen kaksoisääntiön jäljestä **t** useimmiten myös katoaa. Esim. kirkkoja (ei: kirkkoita); auroja (ei: auroita); kuffaroja (myöskin kuffaroita). — 7)

§ 9. Monikon omannon warsinaisena päätteenä on **ten**, mutta kahden lyhyen ääntiön välistä katoaa siitäkin **t**. Esim. kirkkojen (ei: kirkkoiten); kirkkoen l. kirkkoin (ei: kirkkoten).

1 Muist. Kun monikon omanto voidaan muodostaa sekä monikon **in** kanssa että ilman sitä ja kun useat monitawuiset sanat voivat sekä heittää pois päätten **in** että myös sen säilyttää, kertoa tai muuttaa **d:ksi**, syntyy warsinkin näille monitawuisille sanoille monta muotoa monikon omannossa. Esim. kuffaroen l. kuffaroin (alkujaan: kuffaroten), kuffarojen (alk. kuffaroiten), kuffaroitten, kuffaroiden.

2 Muist. Ei saa kirjoittaa: aurinkoita, aurinkoiden, wahinkoita, wahinkoiden, laulantoita, laulantoiden j. n. e., vaan on kirjoitettava: auringoita, auringoiden, wahingoita, wahingoiden, laulannoita, laulannoiden j. n. e. Monitawuisten sanain monikon osannossa ja omannossa näet pehmenee kowa **te** **rafe** lyhyen kaksoisääntiön edellä, waikka tanu ei tulekaan suljetuksi. — 7)

§ 10. §§:ssä 5—9 mainitut fide- ja päätetawujen muutokset huomattakoon taiwutettaissa seuraawia sanoja: maa, suo, pelto, aurinko, kala, kuha, harakka, päiwä, kynttilä, koti, kiwi, kanji, hewonen, sydän, hywyyys (monikon wart.: hywyykse), weistos.
— 8)

c) Supistuwaijet sanat.

§ 11. Supistuwaijiksi kutsutaan etupäässä sellaisia sanoja, joiden fideferakkeena on **h** kahden ääntiön välissä. Esim. wieras, wart. wieraha; fewät, wart. fewähä; wene, wart. wenehe.

§ 12. Supistus tapahtuu siten, että **h:n** woipi heittää pois, jolloin ääntiöt yhtyvät pitkäksi tai kaksoisääntiöksi. Esim. wierahan, wieraan; wierahalla, wieraalla; kirwehesjä, kirweessjä; wenehiksi, weneiksi. — 9)

§ 13. Supistuvaisia nimisanoja tainutettaisja on muistettava seuraavat object:

1) Yksikön nimentö syntyy siten, että fideääntiö heitetään pois ja *h* muuttuu *s:ksi*, *t:ksi* tai hengähdykseksi ('). Esim. wieras (wart. wiera^ha); kewät (wart. kewä^hä); wene' (wart. wene^he).

Muist. Hengähdystä ei kirjoisja merkitä.

2) Monikon i:n edellä katoawat kaikki fideääntiöt. Esim. wiera-(h)isja (ei: wiera(h)aisja); kirwe(h)istä (ei: kirwe(h)eistä); ori(h)illa (ei: ori(h)illa) j. n. e.

3) Päätetawun edellä, joka alkaa *t:llä*, heitetään fideääntiö aina pois. Siinä tapauksessa muuttu *h* *s:ksi* tai *t:ksi*. Esim. kirwesten (kirwe^he-ten); wenettä (wene^he-tä).

4) Menennöllä on päätteenä yksikössä *sen*, monikossa *sin*. Esim. wene(h)esen, wene(h)itin. — 10)

§ 14. Näytteeksi tainutetaan tässä sana „kirwes.“

Yksikkö:

Nim.	kirwes
Dm.	kirvehen I. kirveen
Ds.	kirvestä
Ms.	kirvehessä I. kirveessä
Läh.	kirvehestä I. kirveestä
Men.	kirvehesen I. kirveesen
Siw.	kirvehellä I. kirveellä
	j. n. e.

Monikko:

Nim.	kirvehet I. kirveet
Dm.	kirvehitten I. kirveitten, kirvehiden I. kirveiden, kirvehien ja kirvesten
Ds.	kirvehitä I. kirveitä, kirvehiä
Ms.	kirvehissä I. kirveissä
Läh.	kirvehistä I. kirveistä
Men.	kirvehisin I. kirveisin
Siw.	kirvehillä I. kirveillä.
	j. n. e.

§ 15. Tainutettafioon vielä seuraawat sanat: opas, ruis, faide.

§ 16. Mitä tässä on sanottu nimisanain tainutuksesta, soweltuu myöskin laatu-, lasku- ja ajemosanain tainutukseen.

1 Muist. Laatusanain wertailemisessa on muistettava, että woittotilan päätteen edellä kaksitawuisten laatusanain fideääntiöt *a* ja *ä* muuttuwat *e:ksi*; yliwertaisen tilan päätteen edellä fideääntiöt *a*, *ä*, *e*, *i* katoawat. Esim. kowempa (ei: kowampa); pyhempä (ei: pyhäimpä); kowimpa (ei: kowaimpa); pyhimpä (ei: pyhäimpä); pienimpä (ei: pieneimpä); kaunihimpä (ei: kaunihämpä).

2 Muist. Kun liiteajemo liitetään nimisanan jälkeen, on huomattawa seuraawat seikat:

1) Yksikön nimennöissä, omannöissä ja awunnöissä sekä monikon nimennöissä liitetään se aina sanan wartaloon, joten nämä sijat tulewat yhtäläisiksi. Siten woi esim. muoto kirjani samalla kertaa olla yksikön nimentö, omanto ja awunto sekä monikon nimentö.

2) Jos sijapäätte loppuu kerakkeella, heitetään kerake liiteasemon edeltä pois. Esim. kirjaha-ni (ei: kirjahan-ni); maitte-si (ei: maitten-si).

3) Muutannon päätteessä waihdetaan i e:ksi liiteasemon edellä. Esim. talokfeni (ei: talokfimi).

4) Jos liiteasemo sulkee lyhyen tawun, ei kowa kerake silti pehmenee. Esim. henkemme (ei: hengemme); patansa (ei: padansa); kirkomme (ei: kirkomme).

Telojanain tawutus.

a) Sidetawun muutoista. — 10)

§ 17. **Entisen lähiajan i:n edellä** tapahtuu seuraawia muutoja:

Pitkä fideääntiö lyhenee, warsinaisista kaksoisääntiöistä katoaa edellinen, muista kaksoisääntiöistä jälkimmäinen ääntiö. Esim. sain (ei: saain); toit (ei: tuoit); woimme (ei: woiimme).

Sideääntiö a katoaa kaikista monitawuista sanoista; kaksitawuista se katoaa tai muuttuu o:ksi. Esim. kalastiwat (ei: kalastaiwat); luotitte (ei: luotaitte); lauloimme (ei: laulaimme).

Sideääntiö ä katoaa. Esim. heitin (ei: heittäin); lähettiwät (ei: lähettäiwät).

Sideääntiöt e ja i katoawat. Esim. koskin (ei: koskein); poimit (ei: poineit).

§ 18. **Shtotawan isi-päätteen edellä** pitkät ja kaksoisääntiöt muuttuwat niinkuin ent. lähiajan t:n edellä; fideääntiöt e ja i katoawat. Esim. saisin (ei: saaisin); toisit (ei: tuoisit); woisi (ei: woiisi); kullimmme (ei: kulleisimmme); poimisitte (ei: poiniisitte).

§ 19. Sideääntiö e katoaa kaikista monitawuista ja useista kaksitawuistakin sanoista päätteiden edellä, jotka alkawat t:llä, k:lla ja n:llä. Esim. ommella', ommelkoon, ommellut (ei: ompeleta', ompeleköön, ompelenut); päästä', pääskäämme, pääsnen (ei: pääsetä', pääsekäämme, pääsenen).

Muist. Jos *t* ja *r* tässä alkavat suljetun tavun ja joutuvat *t:n*, *n:n* ja *r:n* jälkeen, muuttuvat ne edellisensä kaltaisiksi. Esim. ommella, ommellos, tulla, tulos; samoin muuttuu myös *n* edellisensä kaltaiseksi. Esim. ommellut, tullut, tullen.

§ 20. **Tekijättömän lajin päätteen** *-ta* (tä) edellä muuttuvat siveäntiöt *a* ja *ä* e:ksi. Esim. annetta (ei: annatta); heitettä (ei: heittä). Bert. § 27, 1 kohta II jaksossa.

§ 21. Edellä mainitut siveäntien muutokset huomattakoon taivutettaissa seuraavia sanoja: saan, wien, tuotan, laulan, kalastan, häwitän, ongin, pääsen, suren, sanelen.

b) Supistuvaiset teko sanat.

§ 22. **Supistuvaisiksi** kutsutaan sellaisia teko sanoja, joiden siveäntiöksi voi ajatella hengähdystä (?) kahden ääntien välissä.

Esim. vasta'an (wart. vasta'a); lupa'an (wart. lupa'a); lauke'en (wart. lauke'e).

§ 23. Supistus tapahtuu siten, että hengähdys katoaa ja ääntiöt sen molemmin puolin yhtyvät pitkäksi tai kaksoisääntiöksi. Esim. vasta'an, vastaan; vasta'isiin, vastaisiin; vasta'awa, vastaawa.

Muist. Supistumattomia muotoja ei juuri käytetäkään.

§ 24. Supistuvaisia teko sanoja taivutettaissa muis-tettafioon seuraavat ohjeet:

1) Siveäntiöt katoavat aina ent. lähiajan *t:n*, ehtotawan *iii*-päätteen kuin myös *t:llä*, *r:llä* ja *n:llä* alkavien päätteiden edellä.

2) Siveäntiön kadottua muuttuu hengähdys: ent. lähiajassa e:ksi; *t:n* ja *t:n* edellä t:ksi sekä *n:n* edellä n:ksi.

Esim. vastasin (vasta'a-i-n), vastaisin (vasta'a-isi-n), vastata' (vasta'a-ta, vasta'ta, vastat-ta, vasta-ta'); vastatfioon (vasta'a-fo, vasta'-fo, vastat-fo, vastatfioon); vastannen (vasta'a-ne, vasta'ne, vastanne, vastannen). — 10)

§ 25. Edellä olevat säännöt huomattakoon taivutettaissa seuraavia sanoja: vasta'an, lupa'an, pala'an, put'o'on.

c) Kielteinen taiputus.

§ 26. Tekemisen kieltäminen tapahtuu kielteisen teko-
sanan **en** avulla. Koska sillä on tekijäpäätteet, ei näitä
itse taiputettavaan tekosanaan liitetäkään. Näytteeksi taipu-
tamme tekosanan „**annan**“ kielteisesti.

A. Tekijällinen laji.

Suoratapa.

Lähiaika.

- Y. *en* anna
et anna
ei anna
 M. *emme* anna
ette anna
eivät anna

Ent. lähiaika.

- Y. en antanut
 et antanut
 ei antanut
 M. emme antaneet
 ette antaneet
 eivät antaneet

Ohiaika.

- Y. en ole antanut
 et ole antanut
 ei ole antanut
 M. emme ole anta-
 neet j. n. e.

Ent. ohiaika.

- Y. en ollut antanut
 et ollut antanut
 j. n. e.

Mhöntötapa.

Lähiaika.

- Y. en antane
 et antane j. n. e.

Ohiaika.

- Y. en liene antanut
 et liene antanut
 j. n. e.

Shtotapa.

Lähiaika.

- Y. en antaisi
 et antaisi j. n. e.

Ent. Ohiaika.

- Y. en olisi antanut
 et olisi antanut
 j. n. e.

Toivotapa.

- Y. 2 ällös antako
 3 älköön antako
 M. 3 älkööt antako

Käskytapa.

- Y. 2 älä anna
 M. 1 älkäämme antako
 2 älkääte antako

B) Tekijätön laji.

Suoratapa.

- Lähiaika: ei anneta
 Ent. lähiaika: ei annettu
 Ohiaika: ei ole annettu
 Ent. o.a.: ei oltu annettu

Mhöntötapa.

- Lähiaika: ei annettane
 O.aika: ei liene annettu

Shtotapa.

- Lähiaika: ei annettaisi
 Ent. o.a.: ei olisi annettu

Toivotapa.

- älköön annettako.

Muist. Rimi- ja laatusapuja ei taiputeta kielteisesti.

Apusjanat.

§ 27. Apusjanat ovat:

1) Määräsanaja, jotka määräävät paikkaa, aikaa ja
 laatua. Esim.

Näen linnun tuolla. — 12) Laiva purjehtii kaukana. Isä

palasi kaupungista takaisin. Lehdet putoavat puusta alas. Pilvet kulkevat ylhäällä. — Eilen oli kaunis ilma. Tänään lähemme ongelle. Harvoin olen nähnyt suurempaa hevosta. Heti, kun olin saanut työni valmiiksi, lähdin kaupunkiin. Nyt olen jo sieltä pällannut. — Lapset leikkivät iloisesti. Laulu kuuluu tänne hyvin. Luemme mielellämme. Tehkäämme siten, kuin isä käsksee. Sinun nuttusi on aivan uusi. Veljeni lukee varsin ahkerasti.

2) **Sijafanoja**, joita käytetään **nimisajan vieressä** merkitsemään paikan, ajan, laadun ja syyn vaihteita, milloin nimisajat sijapääätteillään eivät kykene niitä lausumaan. Esim.

Koira on pöydän alla. — 13) Auringon säteet lankeavat maan päälle. Juuri imee nesteitä maan sisästä. Isäni matkusti merta myöten. Ohran seassa kasvaa ohdakkeita. Lintu lensi ilman halki. — Ennen yötä nousee tuuli. Kesän jälkeen tulee syksy. Viikon päästä sen jo saamme tietää. — Poika teki isän käskyn mukaan. Rengit soutivat voimansa takaa. Älkää tehkö omaatuntoanne vastaan. — Pekka sai palkimon ahkeruutensa tähden. Hän lähetti minulle tämän kirjan ystävyysvuoksi. Hän tuli kuuluisaksi hyvän puhetautonsa kautta.

3) **Sidefanoja**, jotka yhdistävät yhdenlaisia lauseenjäsentiä, kuin myös kofonaisia lauseita toisiinsa. Esim.

Veli ja sisar lukevat. — 14) Veli ja sisar lukevat sekä laulavat. Vesi kuljettaa veneitä ja suuria laivojakin. Suomalaista kansaa asuu sekä Hämeessä että Karjalassa. — Veli lukee, ja sisar laulaa. Isä on jo työssä, mutta Paavo vielä nukkuu. Lumi sulaa, kun kevät tulee.

4) **Kiihtofanoja**, jotka ilmoittavat äkillistä tunnetta: iloa, surua, ihmettelystä, moitetta j. n. e. Sellaisia ovat: hei! woi! ah! fah! hyi!

Sanain synty.

§ 28. Sanat ovat alkuperänsä puolesta:

1) **Zuurifanoja**. Esim. maa, puu, tie, wesi, kala, talo, rauha.

2) **Johdetuita**, joita saadaan juurifanoista johdepäätteillä. Niinpä saadaan esimertiksi nimifanasta „rauha“ johdepäätteiden kautta nimifana: **Rauhala**; laatusanat: **rauhallinen**, **rauhaton**, **rauhaisa**; tekosanat: **rauhoitaa**, **rauhoitun**.

Muist. Johdetuista fanoista saa uusia fanoja johdepäätteitä lisäämällä. Esim. laatusanasta „rauhallinen“ saadaan nimifana: **rauhallisuus**; tekosanasta „rauhoitaa“ saadaan tekosana: **rauhoitelen**.

3) **Yhdyksfanoja**, jotka syntyvät kahden tahi useamman fanan toisiinsa yhdistämällä. Esim. työ-mies, kirkko-wäki, luku-kirja; maan-tie, heinän-teko; waltio-päiwä-mies, maan-wiljelys-seura. — 15)

Muist. Tawallisesti ei panna tawumerkkiä yhdyksfanain eri osain wäliin. Kirjoitetaan siis: työmie*s*, kirkko*wä*ki, luku*kir*ja, maan*t*ie j. n. e.

Rauseoppia.

Mus.

§ 29. Jos nimifanainen alus vastaa kysymykseen: **mitä, kuka?** (mittä, kutka?), asetetaan se **nimentöön** ja kutsutaan **kokonaiseksi** alukseksi. Esim. Lintu lentää. Miehet juoksevat. Kukat kasvavat niityllä.

Jos nimifanainen alus vastaa kysymykseen: **mitä? ketä?** (keitä?), asetetaan se **osantoon** ja kutsutaan **osannaiseksi** alukseksi. Esim. Wettä sataa. Lintuja lentää. Kukkia kasvaa niityllä. — 16)

1 Muist. Mus ei ole aina näkywissä, waan merkitään ai-noastaan maineen tekijäpäätteellä. Esim. Lähdemme kirkkoon. Oletko fairas?

2 Muist. Rauseessa, jonka maine on tekijättömässä lajissa, ei ole alusta. Esim. Peltoa kynnetään. Kirjat on luettu. („Peltoa“ ja „kirjat“ ovat kohteita).

Maine.

§ 30. Maineena saattaa olla:

1) joku tekosanan muoto; esim.: Poika luki. Mies kynnää. Lintu on lentänyt. Talwi lienee tullut.

2) aputekosana „olen“ n. s. **mainenimitön** kanssa, jona

tavallisesti on joku nimi- tai laatusana nimentö-, ofanto- ja olento- sijoisissa. Esim. Hewonen on eläin. Poika on ahkera. Puut ovat korkeat. Kivi on kowaa. Hewokset ovat eläimiä. Weljeni on ollut sairaana. Paavo oli luffarina. — 16)

Kohde.

§ 31. Jos kohde vastaa tyshymykseen: **mitkä?** (mitkä?), asetetaan se yksikössä **omantoon** ja monikossa **nimentöön** sekä kutsutaan **kokonaiseksi** kohteeksi. Esim. Kissa tappoi hiiren. Mies pudotti rahat.

Jos kohde vastaa tyshymykseen: **mitä?**, asetetaan se **ofantoon** ja kutsutaan **osannaiseksi** kohteeksi. Esim. Mies pudotti rahaa. Kissa tappoi hiiriä.

Muist. Joskus vastaa kokonainen kohde myöskin tyshymykseen: **mitä?** ja asetetaan yks. nimentöön. Esim. Lue kirja. Lopettakaamme työ. Puu kaadettiin. Teidän täytyy tehdä tämä työ. — 16)

Muksen ja kohteen mainenimistö.

§ 32. Usein on lauseessa sana **olento-** tai **muutanto-** sijassa ilmaisemassa alustella tai kohteella merkityn esineen **ominaisuutta** tai **tilaa**. Sellaista sanaa kutsutaan joko **alust-** **sen** tai **kohteen mainenimistöksi**. Esim.

Poika pysyi uutterana. — 17) Katselin häntä kauan uteliaana. He kohtelivat minua vieraana. Ihmiset pitävät hänen käytönsä pahana. Jälleen vihannoipi nurmi nuorena. Pekka elelee pitäjän seppänä. Häntä pidetään rehellenä miehenä. — Jumala loi ihmisen kuvaksensa. Veljeni rupesi paimeneksi. Puu kasvoi suureksi. Pekka tuli rikkaaksi. Jauhot leivottiin leiväksi.

Muist. Samaan tapaan usein sana seuranto-sijassa ilmaisee alustella tai kohteella merkityn esineen kumppanuutta, seuraa. Esim. Laiwa hukkui tawaroinensa. Myrskyt upottivat laivan tawaroinensa.

Sijäantö.

§ 33. Kun **laatusana**, **laatusana**, **asemosana** sekä **teko-** **sanan nimi-** ja **laatusana** ovat sijäantöinä, asetetaan ne ylimalkaan samaan lukuun ja sijaan kuin pääsanakin. Esim.

Näin iloisen lapsen. — 18) Paavo oli kolmantena poikana luokalla. Tästä paikasta lähdemme pois. Uuen opettajan antamaa kirjaa. Suotawalla weneellä älkäämme soubelko! Päättyneellä lufufaudella olivat oppilaat ahferia. Walloitetusja kaupungissa tekivät wiholliset tuhojanja.

Muist. Esimerkisiä: „Uuen opettajan antamaa kirjaa“ ilmaisee jana „opettajan“ tefofanalla „antamaa“ lausutun tefemisen toimittajaa.

Nimisjana lisääntönä on tavallisesti **omannosja**. Esim. Suomen asukkaat elävät pääasiallisesti maan wiljelyksellä. Jumalan pelko on wiisauden astu.

Määrääjät.

§ 34. Jos määrääjinä on nimi- ja laatusanoja, asetetaan niitä useampiin eri sijoihin aina sen mukaan, mihin tyymsyksiin ne vastaawat.

Paikanmäärääjä wastaa tyymsyksiin: misjä? mistä? mihin? minkä kautta?

Äiti on kirkossa — 19). Veli on kirkolla. Sanko nostettiin kaivosta. Sanko tuotiin kaivolta. Poika heitti kiven järveen. Mikko työnsi veneen järvelle. — Väki on elon korjuussa. Poika on yskätaudissa. Isä viipyy ongella. Perhosella on neljä siipeä. Ota lakki päästäsi! Paimen palasi karjasta. Mikko herkesi työstä. Laiwa hukkuu myrskyyn. Mies mäsi hevosensa isälle. Tavara tuotiin ensin maitse, sitten meritse.

Muist. Afunto, lähdentö ja menentö merkitsewät **sijaisista** paikkaa; sifunto, otanto ja annanto sitawastoin **ufoista** paikkaa: pintaa, ulfopuolta, läheisyttä.

Ajanmäärääjä wastaa tyymsyksiin: kuinka kauan? milloin? mistä ajasta alkaen? mihin aikaan saakka? mifsi ajaksi?

Teimme viikon tätä työtä. Talvi nähtiin nälkää, kesä elettiin hyvin. Muutamassa tunnissa ehdimme sinne. Juhannuksena pääsewät lapset kirkkoon. Päivällä teemme työtä, mutta yöllä nukumme. Lukuvuosi alkaa syyskuusta ja päättyy kesäkuuhun. Lainasin hänelle kirjan kahdeksi viikoksi.

Laadunmäärääjä wastaa tyymsyksiin: miten? millä lailla?

Poika juoksi kartanon poikki avojaloin ja paljain päin. Hän lauloi korkealla äänellä. Toimitan tämän työn mielelläni. Pöytä on kuutta kyynärää korkea. Kuusimetsä on tumman viheriäinen. Pieni veljeni on kahden vuoden vanha. Paavo luki hiljaisemmin kuin Pekka.

Syynmäärääjä vastaa fyysymyksiin: mistä jyyistä? mitä warten? mistä aineesta? millä keinolla?

Vilja kuihtui vainiolla kuivuudesta. Poika meni kouluun isän käskystä. Miehet vetivät hirsii huoneeksi. Vesi kelpaa juomaksi. Tämä pöytä on tehty koivupuusta. Tyhjistä loi Jumala maailman. Renki veisti lapiota kirveellä. Sitten veti hän heiniä hevosella ja reellä. Pitele käsin kirjaa!

Supistunut lause.

§ 35. Lausetta, jossa on useampia yhdenlaisia jäseniä, kutsutaan **supistuneeksi**, koska voi ajatella sen supistuneeni useammista eri lauseista yhdeksi lauseeksi. Esim. Ahwen ja särki ovat kaloja (= Ahwen on kala, särki on kala). Kirjoittamiseen tarvitsemme kynän, mustetta ja paperia (= Kirjoittamiseen tarvitsemme kynän, kirjoittamiseen tarvitsemme mustetta, kirjoittamiseen tarvitsemme paperia). Sorjat uiwat joissa ja järwissä.

Muist. Yhdenlaisien lauseenjäsentien wäliin asetetaan pilkku, jos niiden välissä ei ole sidosanaa. Esim. Kewät, kesä, syksy ja talwi owat wuoden aikoja.

Suora ja epäsuora kertomalause.

§ 36. **Suoraksi kertomalauseeksi** sanotaan sellaista kohteellista siwulauseetta, joka esittelee jonkun sanat aiwan niin, kuin hän ne itse on lausunut. Sen molemmiin puolin asetetaan lainausmerkit („—“). Jos päälause on sen edellä, pannaan päälauseen jälkeen kaksoispiste. Esim. Opettaja sanoi: „hyvät lapset tottelewat vanhempiansa.“ — 20) Wäinämöinen lausui Joukahaiselle: „Sinun sopii wäistyä wähäisen tieltä, koska olet nuorempi minua.“

Muist. Nämä lauseet sopii kirjoittaa myös näin: „Hyvät lapset“, sanoi opettaja, „tottelevat vanhempiansa.“ „Hyvät lapset tottelevat vanhempiansa“, sanoi opettaja. — „Sinun“, sanoi Wäinämöinen Joukahaiselle, „sopii väistyä vähäisen tieltä, koska olet nuorempi minua.“

Epäsuora kertomalause sitävastoin esittelee ainoastaan puheen sisälluksen, ei kääntä puhujan omia sanoja. Esim. Opettaja sanoi, että hyvät lapset tottelevat vanhempiansa. Wäinämöinen lausui Joukahaiselle, että tämän sopi vähäisen väistyä tieltä, koska oli Wäinämöistä nuorempi. — 20)

Muuta suorat kertomalausset epäsuoriksi!

„Tämä on ihana seutu“, sanoi matkamies. — 21) Paavo lausui: „minä tahdon kerran hyödyttää isänmaata.“ Isä kysyi pojaltansa: „oletko ollut tänään ahkera koulussa?“ „Olenpa koettanut“, vastasi poika.

Muuta epäsuorat kertomalausset suoriksi!

Mikko sanoi, että hän jo oli kuullut tämän sanoman. — 22) Veljeni varoitti minua, ett'en minä ryöstäisi linnunpesiä. Kissa sanoi leijonalle, että hän oli tämän likeinen sukulainen. Leijona kysyi hevoselta, miksi tämä, joka oli niin väkevä, kärsi ihmisen kuvuutta. Sanoin hänelle, että olin jo työni toimittanut.

Sivulauseiden lyhentäminen.

§ 37. Sivulauseet saattavat usein lyhentyä. Lyhennettävissä 1) **siidesana** jätetään pois; 2) sivulauseen **lokonainen alus** muuttuu useimmiten **omantoon**, mutta **osannainen alus** pysyy osannossa; 3) **maineen teko**sana muutetaan **nimi- tai laatutapaan**; 4) **mainenimikko** muutetaan **nimennöstä omantoon**. Esim. Näen pojan lukewan (= näen, että poika lukee). Tiedämme Suomen olevan pienen maan (= tiedämme, että Suomi on pieni maa). Olemme lufeneet Wenäjällä löytyvän aromaita (= olemme lufeneet, että Wenäjällä löytyy aromaita). — 23)

§ 38. Muuta seuraavissa lauseissa lyhennetyt sivulauseet lyhentämättömään muotoonsa!

Mieleeni johtui veljeni olevan sairaan. — 24) Minulle kävi

selväksi hänen kadottaheen omaisuutensa. Poika näkyy tulevan. Hän väitti veljensä laihtuneen. Tiedän tehneeni siinä oikein. Olemme kuulleet tuota kirjaa paljon luettavan. Matti sanoi nähneensä miehen tulleen. Kevään tullessa sulaa lumi. Ostin hevosen tulleksani kaupungista. Isäntä läksi kaupunkiin rengin tultua kotiin. Häntä kauan etsittyämme läksimme viimein pois. Kaupungin valoitettuansa sytyttivät viholliset sen palamaan. Laiva pelastui miesten auttamalla. Luin läksyni kenenkään häiritsemättä. Isä antoi kirjan pojan lukea. Ruoka tuotiin syödäksemme.

Yhennä sivulauseet seuraavissa lauseissa!

Näky, että poika tulee. Kuuluu, että sotajoukko on tullut kaupunkiin. Minä tiedän, että teen siinä oikein. Muutamat luulevat, että asia sillä parantuu. Yhä saamme havaita, että tämä kevät on oikullinen. Sinä pelkää, että häntä on lyöty. Matti nokesi kasvonsa, kun hän poltti kaskea. Matti pesi itsensä, kun hän oli kaskan polttanut. Silloin seppä takoo, kuin rauta kuuma on. Kun sinä olit hänet nähnyt, menit sinä pois. Hän pääsi hädästä siten, että veljensä auttoivat häntä. Kunnioita vanhempiasi, että menestyisit. Lukekaamme, jotta tulisimme taitaviksi.

§ 39. Erittele seuraavat lauseet jäseniin! — 25)

Suomi, joka on meidän isänmaamme, on Europan pohjoisessa osassa. Suomenlahti ja Pohjanlahti syleilevät sen läntistä ja eteläistä rantaa ja avaavat maamme asukkaille mukavan kauppaticn kaikille maailman haaroille. Suomalaiset ovatkin aina olleet uskaliaita merimiehiä, ja heitä tavataan tässä toimessa sekä oman maan monilla laivoilla että vierastenkin maiden laivoilla. — Koska Suomessa löytyy paljon järviä, virtoja, metsiä ja vuoria, on se niin kaunista maata, että ulkomaalaisetkin ovat sitä suuresti ihailleet ja meidän runoilijat sen ihanuutta lauluillaan ylistelleet. Ken kerran on nähnyt, kuinka vesi Imatran koskessa valtavana syöksyy alas; ken joskus on tyynenä kesäiltana sattunut kulkemaan Saimaan ihannilla vesillä; ken Kangasalan tai Punkaharjun ylänteiltä on silmäillyt, miten sinervät järvet saarinensa, salminensa ja niemekkeinensä ulottuvat niin kauas, kuin silmä kantaa; hänpä varmaan on huudahta-

nut: „kauniiksi ja ihanaksi on Luoja Suomen luonut.“ — Yleisenä elinkeinona on Suomen asukkailla maanviljelys ja karjanhoito, mutta harjoitetaanpa niiden ohessa muitakin elinkeinoja. Jos utteruudella teemme työtä ja jos halla ei hävitä laihojamme, tulemme me täällä Suomessa joltisestikin toimeen; riittääpä meiltä silloin viljaa muuallekin myytäväksi. Etupäässä kuljettavat Suomalaiset kuitenkin ulkomaille puutavaraa ja karjantuotteita, siten hankkiaksensa itsellensä suolaa, kahvia, sokuria, kankaita, koneita ja ylimalkaan kaikkea, mitä jokapäiväiseksi toimeentuloksi tarvitaan sellaista, jota ei oma maa voi tuottaa. — Luottaen Jumalaan, tehden työtä utteruudella ja täyttäen velvollisuutensa muita kohtaan on Suomen pieni kansa tähän asti hyvin menestynyt, vaikka se entisinä aikoina onkin saanut monta kovaa kestää, niinkuin sotia ja nälkävuosia. Milloin sota on sitä rasittanut, silloin on se aina urhoollisuudella ja järkähtämättä puolustanut maatansa, ja nälän ahdistuksessa on se rukoillut Jumalaa, kaivanut ojat syvemmiksi ja uudelleen kylvänyt siihen siemenen. Ja vaikka Herra on koettanut, ei hän kuitenkaan ole hyljännyt. Ja jos vaan Suomen nuorukaiset, jotka nykyään saavat lukuisissa kouluissa nauttia opin ja valistuksen aarteita enemmän, kuin meidän esi-isämme ovat saaneet, tulevat Jumalaa pelkääväisiksi, ahkeriksi ja rehellisiksi ihmisiksi sekä yksimielisyydessä käyttävät tietonsa ja taitonsa isänmaamme parhaaksi, kyllä silloin omni vastaisuudessaakin Suomen kansaa tulee seuraamaan.

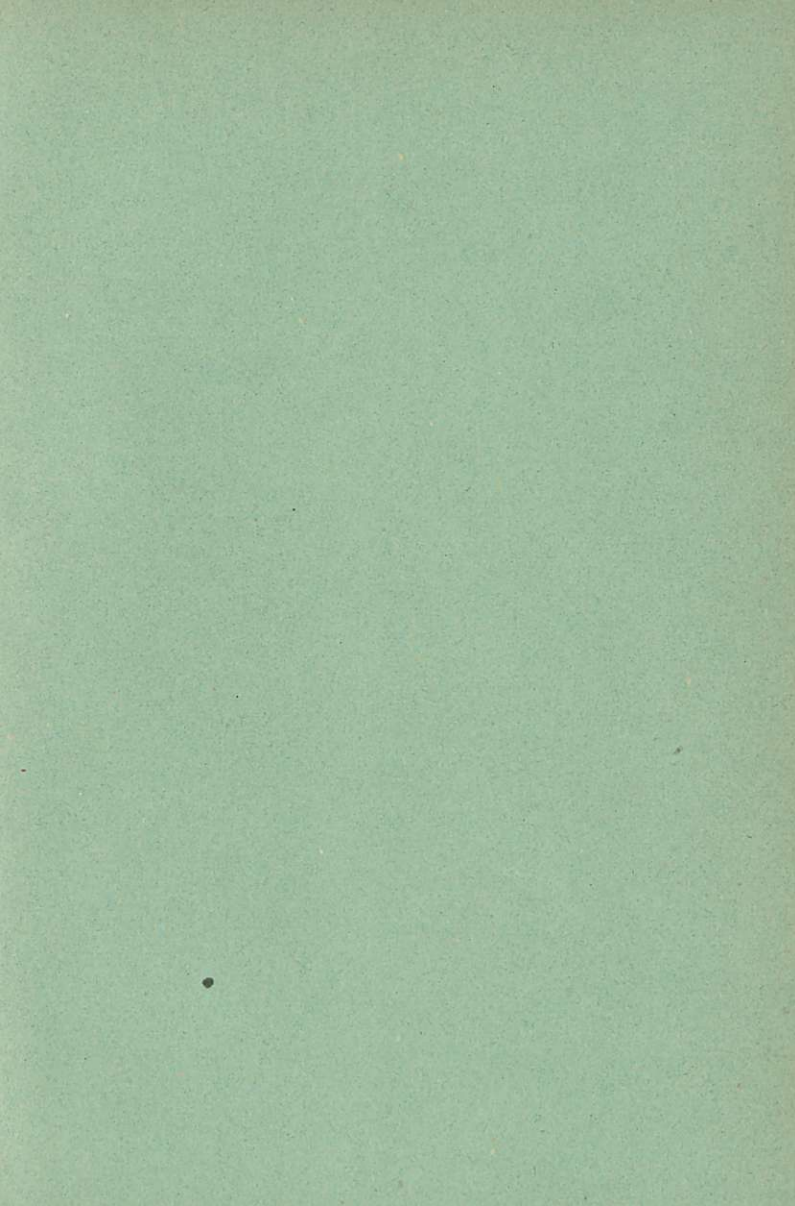
§ 40. Cromerfeistä huomattakoon vielä seuraavat:

Buolipistettä (?) käytetään ylimalkaan pisteen asemesta erottamaan sellaisia lauseita, joitten sijällys on keskenään liikeisessä yhteydessä. Esim. Jos halla ei hävitä laihojamme, tulemme me täällä Suomessa joltisestikin toimeen; riittääpä meiltä silloin viljaa muullekin myytäväksi.

Suudahdušmerkki (!) asetetaan huudahduš-, toivotus- ja käskewien lauseiden loppuun. Esim. Ah, kuinka kirkas on illan kuu! Jospa oppilas olisi utterra! Lufekaa, lapset, läfsynne!

Muist. Wiimeisessä esimerkissä on sana „lapset“ n. s. **pubutetu**, joka erotetaan pilkuilla muista lauseen jäsenistä.

Sinta 40 penniä.